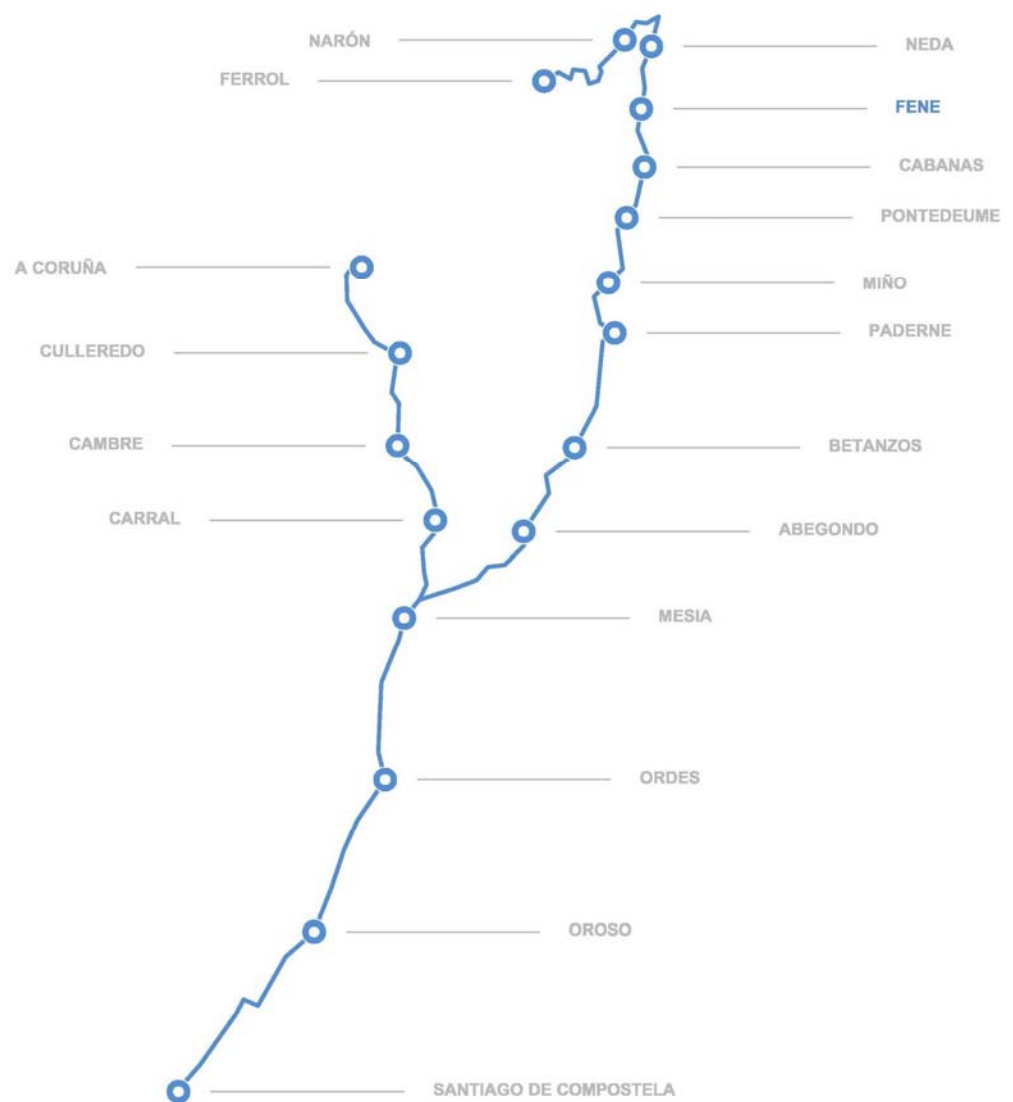

XUNTA DE GALICIA

CONSELLERÍA DE CULTURA, EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA
DIRECCIÓN XERAL DE PATRIMONIO CULTURAL

**FONDO EUROPEO DE
DESARROLLO
REGIONAL**
"Únha maneira de facer Europa"
UNIÓN EUROPEA

ÍNDICE

1.	CRITERIOS PARA A IDENTIFICACIÓN DO TRAZADO E TERRITORIO HISTÓRICO.....	1
1.1.	CRITERIOS PARA A DELIMITACIÓN DO TRAZADO	1
1.2.	CRITERIOS PARA A DELIMITACIÓN DO TERRITORIO HISTÓRICO	2
1.3.	DELIMITACIÓN GRÁFICA DO TRAZADO	3
1.4.	BASES CARTOGRÁFICAS.....	4
2.	ANTECEDENTES HISTÓRICOS	5
3.	DESCRICIÓN E XUSTIFICACIÓN DO TRAZADO.....	6
3.1.	DESCRICIÓN DA PROPOSTA	6
3.2.	XUSTIFICACIÓN DA PROPOSTA DO CAMIÑO	7
4.	ESTADO DE CONSERVACIÓN DO CAMIÑO	9
5.	DESCRICIÓN DO ÁMBITO	12
6.	ELEMENTOS PATRIMONIAIS VINCULADOS AO CAMIÑO DE SANTIAGO	13
7.	ANEXO FOTOGRÁFICO (2010-2012)	14
8.	ANEXO PLANOS	22

XUNTA DE GALICIA

CONSELLERÍA DE CULTURA, EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA
DIRECCIÓN XERAL DE PATRIMONIO CULTURAL

**FONDO EUROPEO DE
DESARROLLO
REGIONAL**
"Únha maneira de facer Europa"
UNIÓN EUROPEA

1. CRITERIOS PARA A IDENTIFICACIÓN DO TRAZADO E TERRITORIO HISTÓRICO

1.1. CRITERIOS PARA A DELIMITACIÓN DO TRAZADO

Boa parte do itinerario coñecido como Camiño Inglés é coincidente cos Camiños Reais que comunican as cidades de A Coruña e Ferrol coa de Santiago de Compostela. A metodoloxía executada no proxecto de delimitación que conduce a este expediente ten en conta este feito, sendo a existencia de vestixios funcionais do Camiño Real o principal criterio para a delimitación do trazado.

Os criterios específicos de delimitación da traza principal do Camiño Inglés son:

- Recuperación das trazas conservadas do Camiño Real alí onde exista.
- Para dar continuidade ao camiño tradicional nos lugares onde este teña desaparecido buscouse unha traza funcional, capaz de asegurar o tránsito, que discorra por camiños públicos, que siga a mesma lóxica territorial dos camiños tradicionais e que, ademais, posúa os seguintes valores:
 - Valores patrimoniais de todo tipo.
 - Valores medioambientais, en estreita relación coa paisaxe cultural, pero que contemple tamén aspectos fisiográficos e de relevo.
 - Seguridade para o tránsito de peregrinos, nas súas diferentes modalidades.

Ademais da traza principal, a delimitación abarca trazados de vestixios históricos e trazados complementarios:

- Os trazados de vestixios históricos están compostos pola traza do Camiño Real desaparecida pero da que hai constancia documental, ou ben traza conservada pero non transitable ou non funcional.
- Os trazados complementarios son aqueles que, na mesma liña de tránsito da peregrinación, permiten o acceso a lugares significativos ou salvan pasos con difícil continuidade para o camiñante.

TRAZADO DO CAMIÑO

Comprende a delimitación realizada en virtude das consideracións anteriores. Será o Camiño Delimitado e polo tanto o que establece a Lei 3/1996. O seu percorrido será continuo dende os Concellos de Ferrol e A Coruña ata Santiago de Compostela.

TRAZADO DE VESTIXIOS HISTÓRICOS

Traza do Camiño Real desaparecida pero da que hai constancia documental, ou ben traza conservada pero non transitable ou non funcional.

TRAZADO COMPLEMENTARIO

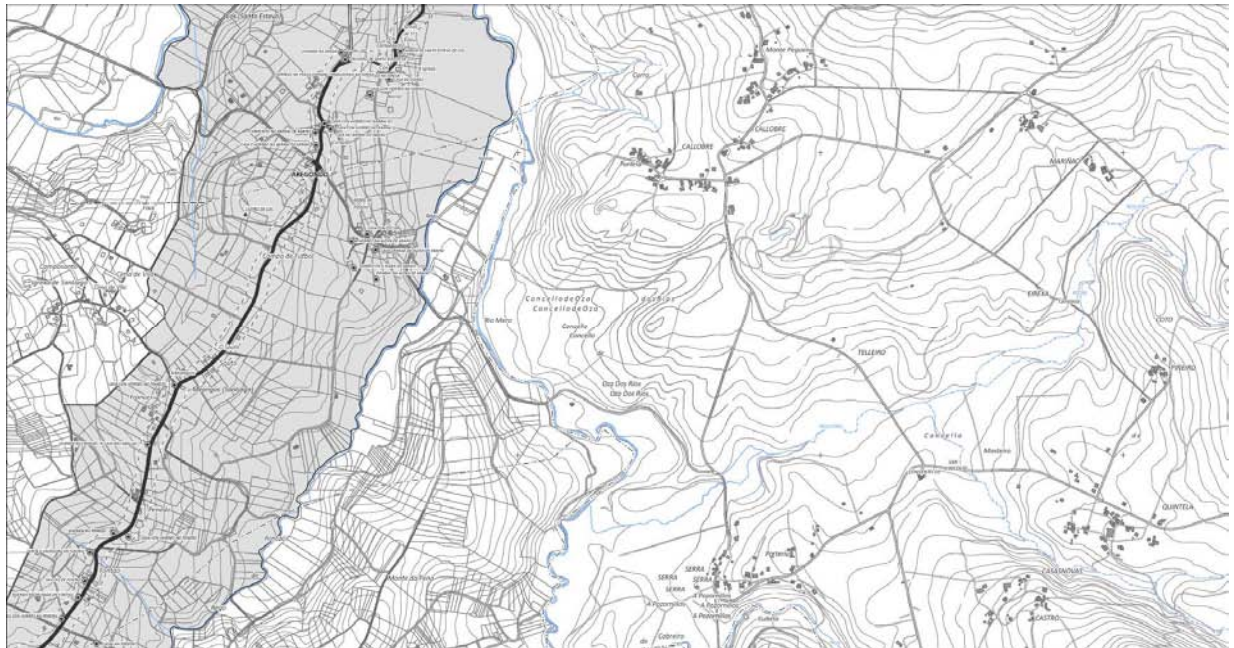
Trazados que, na mesma liña de tránsito da peregrinación, permiten o acceso a lugares significativos ou salvan pasos con difícil continuidade para o camiñante.

1.2. CRITERIOS PARA A DELIMITACIÓN DO TERRITORIO HISTÓRICO

En xeral, a delimitación ten como referencia unha banda mínima a cada lado do camiño duns 100 metros, engloba as áreas de protección dos elementos patrimoniais próximos ao camiño e os núcleos de poboación polos que pasa o camiño ou que se atopan na súa contorna inmediata.

Diferéncianse tres ámbitos que argumentan a delimitación:

– Áreas rurais nas que se conserva a paisaxe cultural tradicional.

Imaxe da delimitación no Concello de Abegondo.

– Áreas rurais nas que a paisaxe cultural tradicional foi substituída por paisaxes de enxeñaría agraria. Atendendo a criterios de visibilidade e de elementos culturais e naturais próximo, inclúense as parcelas catastrais.

Imaxe da delimitación no Concello de Oroso.

- Áreas urbanas nas que o crecemento urbanístico borrou a paisaxe tradicional. En xeral, conforman o territorio as parcelas e espazos comúns públicos lindeiros co camiño.

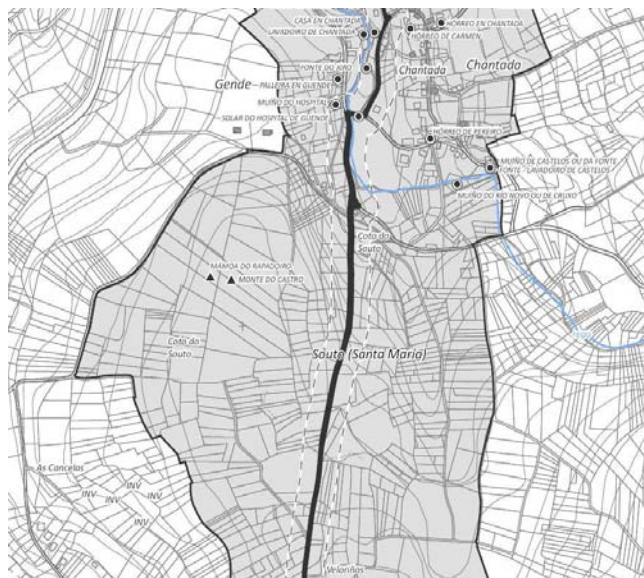
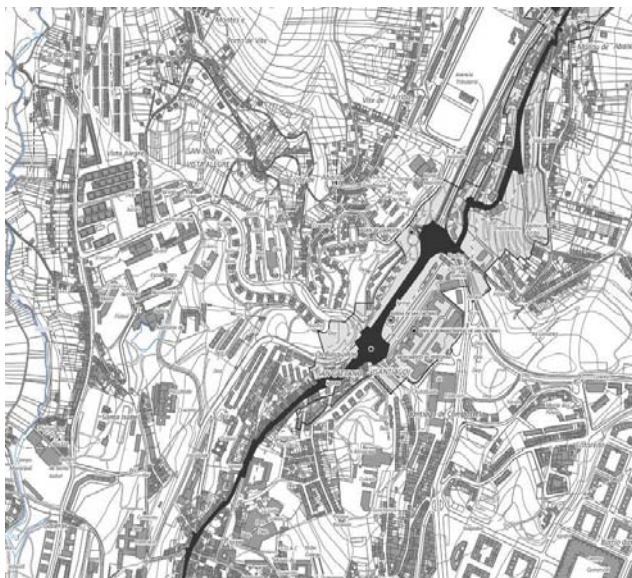

Imaxe da delimitación no Concello de A Coruña.

1.3. DELIMITACIÓN GRÁFICA DO TRAZADO

A delimitación gráfica do trazado levouse a cabo tal e como se establece na Lei 3/1996. Segundo o establecido por esta, nos artigos 6 e 16, a delimitación do Camiño estará constituída pola plataforma por onde discorre, tendo que delimitarse unha zona lateral de protección do Camiño de tres metros a partir das arestas desta e unha zona de protección do contorno de trinta metros a partir da mesma aresta.

Naqueles casos nos que haxa que recuperar tramos do Camiño, e segundo o artigo 1, a anchura virá constituída por unha franxa de, polo menos, tres metros. Cando o Camiño discorra por pontes formará parte deste o terreo ocupado polos soportes da estrutura.

Imaxe da delimitación gráfica do trazado nos Concellos de Santiago de Compostela e Paderne.

1.4. BASES CARTOGRÁFICAS

As bases cartográficas constitúen un elemento imprescindible para a plasmación gráfica da delimitación que se pretende levar a cabo. Seguindo un criterio de homoxeneización da cartografía a empregar para todo o territorio obxecto de estudo empréganse dúas fontes de información: a cartografía 1/5.000 da Xunta e as extraccións a data de xuño de 2012 das bases catastrais dos Concellos obxecto de estudo.

Con estas bases cartográficas melloradas a escala de traballo empregada para a delimitación foi 1/2.000, se ben a escala xeral de representación empregada é 1/10.000.

De cara a identificar os trazados de carácter histórico empregouse a ortofoto correspondente ao voo e catastro do ano 1956 así como, entre outros, cartografía variada do século XVIII, o mapa eclesiástico de 1825, a Carta Xeométrica de Galicia de Domingo Fontán de 1845, o mapa do exército da provincia da Coruña de 1884 así como o itinerario militar do mesmo ano ou a serie cartográfica MTN 50.000 dos anos 1929 a 1949 do Instituto Xeográfico Nacional.

Para os traballos de delimitación empregáronse ademais as ortofotos máis recentes dispoñibles do ámbito obxecto de estudo. Para iso se ha contado co voo do PNOA correspondente ao ano 2008.

2. ANTECEDENTES HISTÓRICOS

A primeira noticia documental de que se ten constancia do municipio de Fene aparece nunha escritura do ano 1040. Existe outro documento de 1472 do rei Afonso X no mosteiro de San Martiño de Xuvia facendo mención a Fene.

Ao igual que acontece con outros municipios próximos pertencentes antigamente ás terras de Trasancos, o territorio que actualmente ocupa o municipio de Fene formou parte do señorío do Mosteiro de San Martiño de Xuvia. A partir do século XV pasaron a ser propiedade dos condes de Andrade. Dende o século XVIII, a historia de Fene viuse influída polo desenvolvemento de Ferrol, coa instalación dos Grandes Estaleiros de España.

Nas anotacións do Padre Sarmiento na súa viaxe a Galicia en 1745, cítanse as parroquias de Santiago de Barallobre (á dereita Magalofes), San Salvador de Fene, Santo Cristo de Sillobre e San Esteban de Perlío.

Debido á súa situación xeográfica, o municipio de Fene é paso obrigado entre os dous hospitais de peregrinos máis próximos dos que hai constancia: Os Hospitais de Sante Espyritus de Neda e o de Pontedeume.

3. DESCRIPCIÓN E XUSTIFICACIÓN DO TRAZADO

3.1. DESCRIPCIÓN DA PROPOSTA

A ruta xacobeá intérase no municipio de Fene por Conces de Arriba, discorrendo por unha estrada veciñal paralela á ría de Ferrol. Dende esta vía o peregrino contempla unha ampla perspectiva da ría e da cidade de Ferrol. O trazado chega a Fonte do Campo, nun ámbito no que predominan as vivendas unifamiliares sitas na contorna da estrada. Ao chegar a unha bifurcación, o peregrino toma o desvío da esquerda polo que accede a Casanova. Aquí a estrada gaña altura para despois descender cara a zona urbana de Fene. A ruta cruza a estrada N-651 convertida en travesía ao seu paso por esta localidade.

Atravésase a poboación de Fene pola Avenida do Concello e tras un breve paso pola rúa Fraga, xira tomando a rúa Alcalde Gerardo Díaz. A devandita rúa é un dos principais viais de As Foxas, onde son visibles algunhas mostras de arquitectura tradicional. O trazado prosegue con marcada dirección norte-sur pola rúas Travesa e Mundín ata chegar á zona de Os Muíños de Mundín, onde xira e comeza a ascender con decisión.

No punto no que se observa por última vez a ría de Ferrol, a ruta toma un camiño de terra que continúa a ascender a través do bosque. Tras realizar varias curvas nun ámbito de moita frondosidade, o camiño sitúase xunto á estrada N-651 no enclave en que esta cruza sobre a autoestrada AP-9. O trazado continúa por unha pista que discorre en paralelo ao citado nó de estradas ata pasar baixo o viaduto "Romariz" da AP-9. Efectuado un rodeo en torno á autoestrada, o peregrino prosegue por un camiño que o conduce a unha estrada veciñal que discorre en paralelo á estrada N-651. Posteriormente o trazado prosegue por un camiño que se dirixe cara ao Polígono Industrial de Vilar de Colo, onde se acha o límite municipal con Cabanas.

3.2. XUSTIFICACIÓN DA PROPOSTA DO CAMIÑO

Superposición do trazado de 1997 e trazados do Camiño, complementario e trazado con vestixios históricos Fene. Elaboración propia

TRAZADO DO CAMIÑO

TRAZADO CON VESTIXIOS HISTÓRICOS

TRAZADO COMPLEMENTARIO

TRAZADO 1997

O trazado do Camiño que atravesa o concello do Fene é practicamente idéntico ao do ano 1997 salvo no tramo que discorre entre Mundín e Rego dá Moa no que se salva a autoestrada AP-9. Nese mesmo tramo delimitouse un trazado con vestixios históricos reflectindo o trazado do camiño tradicional hoxe desaparecido baixo a devandita infraestrutura.

TRAMO MUNDÍN- REGO DA MOA

O Camiño proposto sae de Mundín despois de pasar xunto ao muíño e lavadoiro e ascende cara a O Rego da Moa por un sendeiro que se torna en pista xunto á autoestrada AP-9. Esta rodea e cruza baixo a autoestrada ata chegar á estrada N-651. A primeira parte discorre por sendeiros tradicionais e a segunda é unha evidente adaptación á nova infraestrutura da autoestrada e a súa conexión coa estrada N-651.

En cambio, o camiño delimitado en 1997, que non se adapta á realidade territorial actual, non se apoia en ningún camiño existente nin transitable e tampouco recoñecible sobre cartografía antiga.

4. ESTADO DE CONSERVACIÓN DO CAMIÑO

Tras un tramo inicial por pistas asfaltadas ao longo dun ámbito rural con pouco tráfico motorizado, o trazado atravesa a zona urbana de Fene. Esta travesía realízase por rúas que dispoñen de beirarrúas e cruzamentos regulados por pasos de peóns e semáforos, como é a confluencia coa estrada N-651.

Superada a zona urbana de Fene, a ruta volve a un ámbito rural polo que discorre por pistas asfaltadas de uso principalmente veciñal. O estado de conservación destas estradas é irregular.

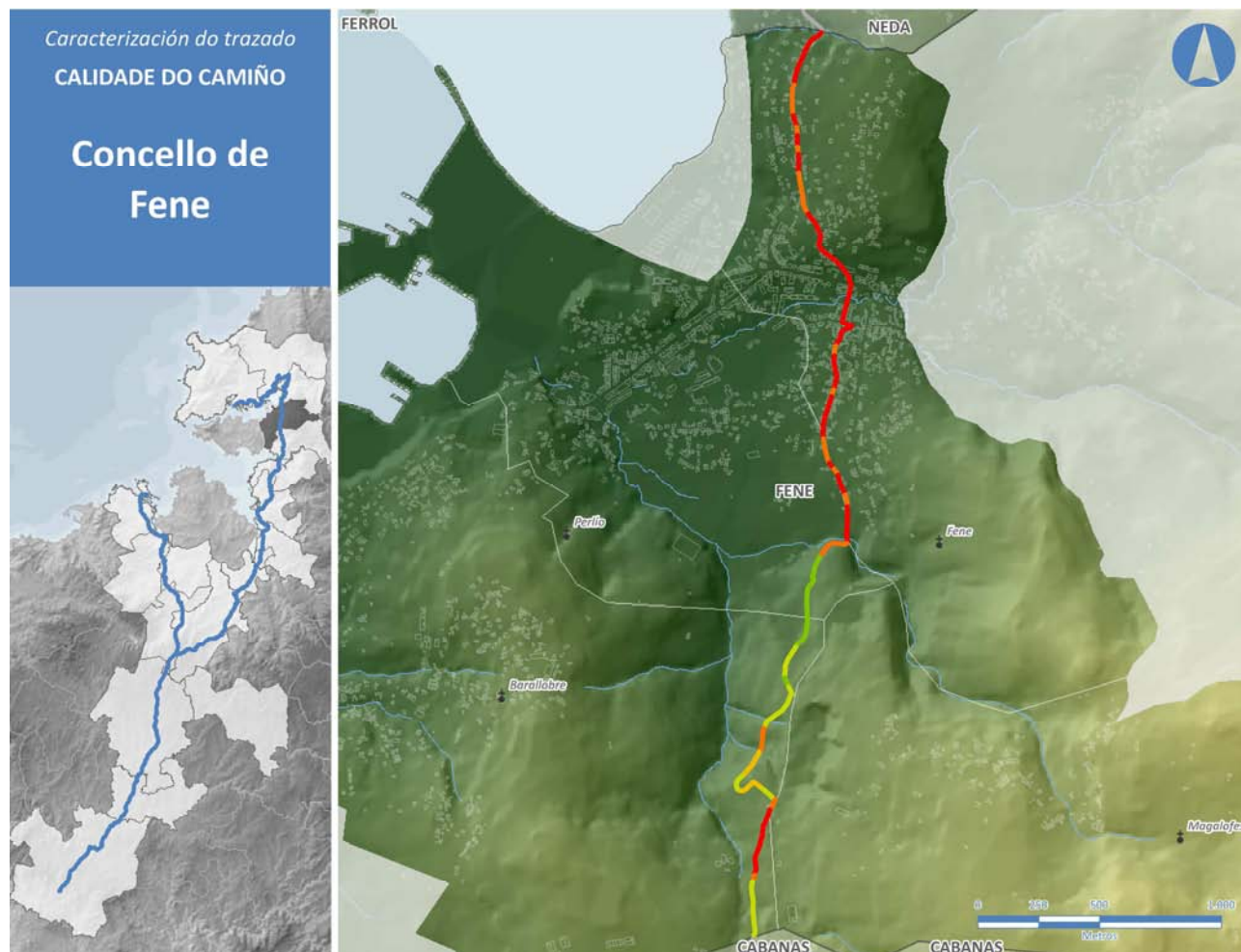
A partir da zona dos Muiños de Mundín, o trazado toma un sendeiro de terra que ascende polo bosque. Este camiño encóntrase moi ben marcado e o chan terroso non presenta maiores dificultades. Tan só no tramo previo ao paso baixo o viaduto da autoestrada AP-9 empeora en canto a conservación.

O tramo final polo Concello de Fene realízase maioritariamente por pistas rurais con pavimento asfáltico e de formigón. Aínda que o estado de conservación é mellorable, o tránsito por estas pistas é realizable.

Cabe mencionar a zona limítrofe co municipio de Cabanas, onde o trazado accede ao polígono industrial de Vilar do Colo. Este acceso está delimitado por terreos nos que non existen actualmente camiños transitables.

Para todos os tramos do Camiño recoñecidos no traballo se fai unha análise dos seus parámetros técnicos que os definen fisicamente. Deste estudo preséntase neste documento a información que resume o estado de conservación actual destes trazados, mediante o Índice de Calidade Percibida e o estado de conservación do pavimento. En ambos os dous casos defínese unha situación denominada “Cautela” para identificar aqueles tramos que na actualidade non poden ser transitados de forma cómoda pero que poden chegar a selo con intervencións lixeiras, e tamén aqueles tramos que debido a diversos motivos son dificilmente recuperables a curto prazo e quedan como cautela arqueolóxica.

ÍNDICE DE CALIDADE PERCIBIDA DO CAMIÑO (ICC)

	Calidade do Camiño	Lonxitude [Km]	Lonxitude [% municipal]	Lonxitude [% Camiño]
	Moi mala	2.0	45.7%	1.4%
	Mala	0.9	21.5%	0.7%
	Media	0.2	5.3%	0.2%
	Boa	0.7	17.1%	0.5%
	Moi boa	0.5	10.4%	0.3%
	Excelente	0.0	0.0%	0.0%
Total xeral		4.3	100.0%	3.0%

Indicador creado para representar de forma sintética a conservación e calidade global de cada treito de camiño, combinando o estado de pavimento, a adecuación do entorno, a paisaxe percibida, a visibilidade e o tipo de plataforma.

CONSERVACIÓN DO CAMIÑO

	Conservación do Camiño	Lonxitude [Km]	Lonxitude [% municipal]	Lonxitude [% Camiño]
	Boa	1.2	26.6%	0.8%
	Regular	1.7	40.0%	1.2%
	Mala	1.5	33.5%	1.0%
	Total xeral	4.3	100.0%	3.0%

Estado de conservación do pavimento e plataforma do Camiño de Santiago.

5. DESCRICIÓN DO ÁMBITO

O ámbito da delimitación no concello de Fene discorre de xeito case vertical pola súa zona central, cunha anchura variable, menor na primeira metade, ao coincidir con zona urbana e polo tanto cun parceiro máis axustado, e maior na segunda ao tratarse de terreos en zona rural. A dirección que leva é principalmente de norte a sur.

O ámbito abarca as parroquias de Santa María de Fene (San Salvador), Perlío (Santo Estevo) Barallobre (Santiago) e Magalofes (San Xurxo), incluíndo nel os seguintes núcleos: Conces de Baixo, Conces de Riba, O Cádavo, Chamoso, Santa Ana e O Rego da Moa.

O límite oeste do ámbito entra no concello de Neda pola parroquia de Fene, seguindo o percorrido da avenida das Conces (AC-115), ben situándose no mesmo límite da estrada ou ben pola parte traseira das parcelas de edificación situadas ao pé desta cara ao leste. Á altura do núcleo de A Fonte do Campo, a liña presenta un pequeno desvío cara ao sueste, seguindo de xeito paralelo á rúa dá Fonte, ata alcanzar e cruzar a avenida do Naturais de Fene N-651, xusto ao oeste da Casa do Concello. Nese momento retoma a dirección sur, atravesando parcelas residenciais, e seguindo a rúa Travesía máis tarde. É aquí onde o límite entra na parroquia de Perlío, e realiza ensanchamentos puntuais cara ao oeste coa finalidade de abranguer algunhas das parcelas. Á altura de Mundín, o límite ábrese cara ao oeste, e continúa por unha zona con escasas edificacións e parcelas de cultivo ou forestais. Cruza a parroquia de Barallobre xunto ao Rego dos Carballás, atravesando tamén a autoestrada do Atlántico AP-9 para, pola rúa Catavento e coincidindo co comezo do polígono industrial de Vilar de Colo, abandonar o concello cara a Cabanas.

O límite este do ámbito entra no concello pola parroquia de Fene, no núcleo de Conces de Riba, e discorre cara ao sur paralelo á rúa da Fonte do Campo pola parte traseira das parcelas de edificacións situadas ao pé desta. No núcleo de O Cádavo, o límite xira ao leste para volver baixar cara ao sur pola avenida dá Porta do Sol, nunha zona de trama e carácter máis urbano. O tramo restante nesta parroquia, así como na parroquia de Perlío e Barallobre discorre cinguido ao límite oeste da avenida dá Porta do Sol (N-651). É no límite coa parroquia de Magalofes e antes de alcanzar o nó da autoestrada do Atlántico, na zona de A Xunqueira, onde a liña a cruza a autoestrada cara ao leste e baixa de novo cara ao sur para abandonar o concello, nunha zona de parcelas forestais.

6. ELEMENTOS PATRIMONIAIS VINCULADOS AO CAMIÑO DE SANTIAGO

ELEMENTOS PATRIMONIAIS DENTRO DO ÁMBITO

NOME	LUGAR	PARROQUIA	TIPOLOXÍA	UTM_X	UTM_Y
Casa do Concello	Avenida do Concello s/n - Fene	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.848	4.814.001
Escolas Concepción Arenal	As Foxas	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.880	4.813.624
Muíño en Fene	Avenida Naturais - Fene	Fene (San Salvador)	Elementos etnográficos	567.812	4.814.026
Villa Amalia	Avenida da Porta do Sol nº 52	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.874	4.813.458
Casa particular	Avenida Naturais de Fene nº 19	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.796	4.814.145
Casa da Cela	O Tellado - Parque Castelao	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.900	4.814.231
Capela de Santa Ana	Mundín	Perlío (Santo Estevo)	Arquitectura relixiosa	567.866	4.812.860
Lavadoiro de Mundín	Mundín	Perlío (Santo Estevo)	Elementos etnográficos	567.872	4.813.046
Muíños de Mundín	Mundín	Perlío (Santo Estevo)	Elementos etnográficos	567.874	4.813.031
Lavadoiro da Casanova	A Casanova	Fene (San Salvador)	Elementos etnográficos	567.824	4.814.192
Monumento ao Pallaso	Parque de Castelao - Fene	Fene (San Salvador)	Varios	567.884	4.814.223
Casa particular	Rúa Alcalde Xerardo Díaz nº 18	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.838	4.813.781
Casa particular	Rúa Alcalde Xerardo Díaz	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.867	4.813.896
Casa na Porta do Sol	Avenida da Porta do Sol nº 2	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.940	4.813.915
Vivenda tradicional en Mundín	Rúa Travesa nº 45 - Mundín	Perlío (Santo Estevo)	Arquitectura civil	567.848	4.813.292
Casa na Porta do Sol	Avenida Porta do Sol nº 4	Fene (San Salvador)	Arquitectura civil	567.939	4.813.907

7. ANEXO FOTOGRÁFICO (2010-2012)

001

002

003

004

005

006

007

008

009

010

011

012

013

014

015

016

017

018

019

020

021

022

023

024

025

026

027

028

029

030

031

032

033

034

035

036

037

038

039

040

041

042

043

044

045

046

047

048

049

050

051

052

053

054

055

056

057

058

059

060

061

062

063

064

065

066

067

068

069

070

071

072

073

074

075

076

077

078

079

080

081

082

083

084

085

086

087

088

089

090

091

092

093

094

095

096

097

098

099

100

101

102

8. ANEXO PLANOS